

Zadrzewienia śródpolne

Historia, funkcje i ochrona

Narodowy Fundusz Ochrony
Środowiska i Gospodarki Wodnej

Projekt „Zadrzewienia śródpolne dla ochrony bioróżnorodności i klimatu” finansowany ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie

Co to są zadrzewienia?

- Zadrzewienia zostały zdefiniowane w zapisach ustawy o ochronie przyrody jako pojedyncze drzewa, krzewy albo ich skupiska niebędące lasem (...) lub plantacją, wraz z terenem, na którym występują, i pozostałymi składnikami szaty roślinnej tego terenu.
- Zadrzewienia mogą mieć formę większych lub mniejszych grup, pasów, alei, pojedynczych obiektów. Mogą to być śródpolne skupiska drzew i krzewów, porośnięte drzewami torfowiska, zadrzewienia wzdłuż zbiorników wodnych i rzek, pokryte drzewami stoki wąwozów, nieczynne cmentarze i parki bez infrastruktury rekreacyjnej.

Historia zadrzewień

- Pierwsze pasy zadrzewień pojawiały się w wielu regionach Europy już w epoce Neolitu, główną ich funkcją była ochrona przed niekorzystnymi czynnikami atmosferycznymi.
- Sadzenie pasów zadrzewień jest powszechnie stosowane na dużych obszarach rolnych Ukrainy, Rosji, Chin, Kanady i USA, gdzie ich głównym zadaniem jest powstrzymywanie erozji wietrznej i wodnej.

Bocage (boardgamegeek.com)

Historia zadrzewień

- **W Polsce najbardziej znany system zadrzewień powstał w latach 20-tych XIX wieku, w okolicach Turwii.**
- Podobne systemy zadrzewień funkcjonowały na terenie dzisiejszej Polski dużo wcześniej. W XVI wieku na obszarze Żuław Wiślinach pasy zadrzewień wprowadzili osadnicy z Niderlandów.
- Duża ilość alei powstała na terenie dawnych Prus. Zwyczaj ten został zapoczątkowany w XVIII w. przez Fryderyka Wilhelma I oraz jego syna Fryderyka II.
- Jedna z największych akcji zadrzewiania na terenie Polski przeprowadzona została w latach 20 XX. Przez okres 10 lat posadzono ponad 5,5 milionów drzew.
- Od lat 50-tych XX rozpoczęto tzw. gospodarke zadrzewieniową. Każdej wiosny rozdawano miliony sadzonek drzew krzewów. Wraz z odzyskaniem niepodległości ilość nowych nasadzeń szybko zmalała.

Park Krajobrazowy im. gen. Dezyderego Chłapowskiego, www.kujawa.org.pl

Funkcje zadrzewień

- W przeszłości zadrzewienia tworzone głównie w celach produkcyjnych: drewna, paszy dla zwierząt, owoców i pożytków dla pszczół. Zadrzewienia stanowiły również osłonę przed słońcem, deszczem i wiatrem, z którego korzystali ludzie pracujący w polu oraz zwierzęta hodowlane.
- Do dziś wszystkie wymienione funkcje są nadal istotne, jednak wraz z rozwojem nauk agronomicznych, wiedza dotycząca roli zadrzewień śródpolnych znacznie się poszerzyła.

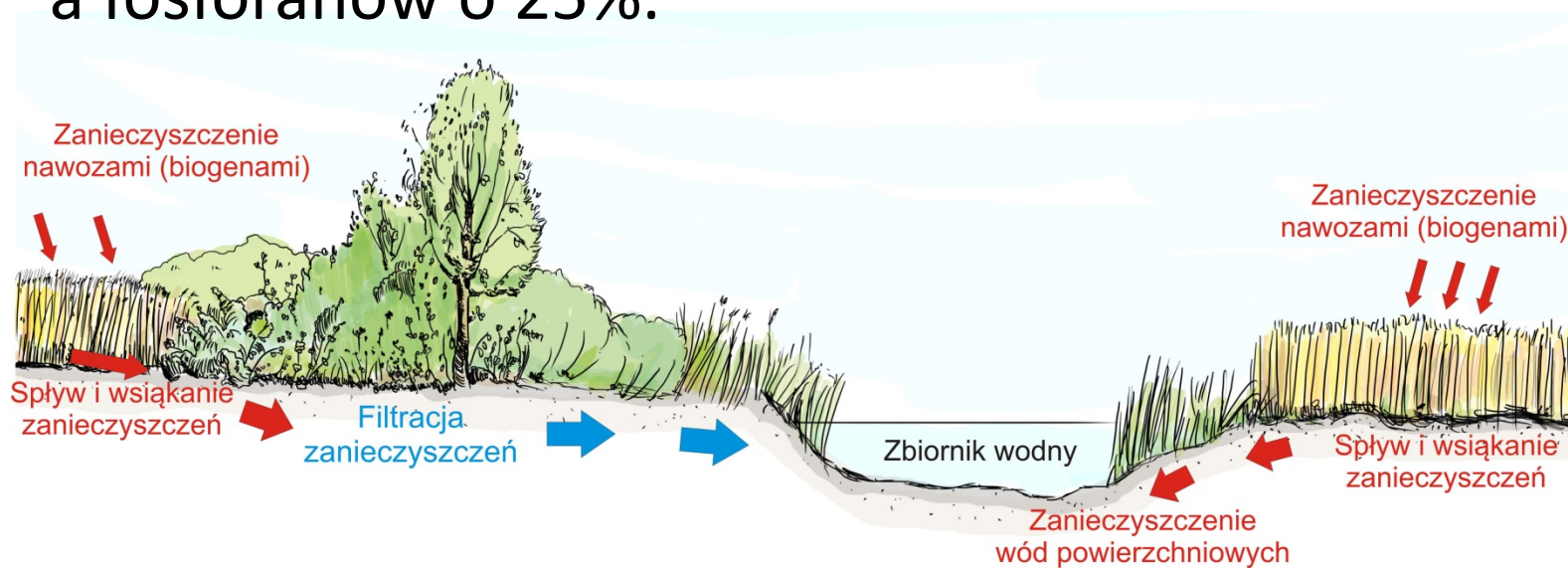
Oczyszczanie wód

- Zawarte w nawozach substancje biogenne, w tym głównie azot, fosfor, a także potas i sód powodują eutrofizację wód powierzchniowych, czyli nadmierną produkcję biomasy przez glony i sinice zwaną potocznie zakwitami.

Oczyszczanie wód

- Pasma roślinności drzewiastej są zdolne przechwytywać biogeny z wody przesączającej się przez strefy zasięgu systemów korzeniowych tych roślin. W wodach gruntowych pod zadrzewieniami stwierdzono spadek koncentracji azotanów aż o 97%, a fosforanów o 25%.

Oczyszczanie wód

- Pasy zadrzewień redukują stężenia metali ciężkich i innych szkodliwych związków chemicznych, w tym pozostałości pestycydów.
- Podobną rolę jak zadrzewienia, choć nieco mniej skutecznie pełnią również łąki, a także rosnące wzdłuż cieków wodnych pasy roślin zielnych i krzewów. Razem z zadrzewieniami tworzą one system „barier biogeochemicznych”.

Funkcje przeciwoerozyjne

- Zadrzewienia zmniejszają siłę wiatru nawet o 70% (średnio o 20%), co ogranicza wywiewanie cząstek materii organicznej z pól. Pasy drzew i krzewów przeciwdziałają również erozji powierzchniowej (problem ten dotyczy 20% powierzchni naszego kraju), a więc wymywaniu gleby podczas intensywnych opadów. Dodatkowo dzięki temu, więcej wody ma szansę wsiąknąć w profil glebowy.

Funkcje retencyjne wód

Zasoby wodne Polski w porównaniu z innymi krajami Europy są niewielkie i w dużym stopniu uzależnione od opadów. Niemal coroczne susze powodują ogromne straty w rolnictwie. W 2015 roku skutki niedoborów wody odczuły niemal wszystkie gospodarstwa rolne. Zamiast budowy drogich zbiorników zaporowych należy rozwijać działania wpisujące się w tzw. małą retencję.

Funkcje retencyjne wód

Ocenia się, że obecność zadrzewień śródpolnych ogranicza straty wody z gleby średnio o 25%. Składa się na to kilka czynników:

- Ograniczanie spływu powierzchniowego wód,
- Spowalnianie roztopów,
- Zacienianie, a także hamowanie prędkość wiatru co przekłada się na mniejsze parowanie.
- Gleba w sąsiedztwie zadrzewień ma zazwyczaj nienaruszoną strukturę i jest bardziej zasobna w materię organiczną, dzięki czemu posiada większą pojemność wodną.

Funkcje klimatyczne

- Obecność zadrzewień powoduje obniżenie temperatury powietrza, przy jednoczesnym wzroście jego wilgotności. Dzieje się tak na skutek transpiracji wody z powierzchni blaszek liściowych. Ilość wody, która wyparowuje z powierzchni liści jednego drzewa może sięgać nawet 300 litrów na dobę.
- Rośliny uczestniczą również w redukcji gazów cieplarnianych. W procesie fotosyntezy wykorzystują dwutlenek węgla, w zamian uwalniając tlen. Jedno niewielkie drzewo wytwarza rocznie około 118 kg tlenu.

Ochrona bioróżnorodności

- Zadrzewienia śródpolne są swoistymi oazami życia pośród rolnych monokultur. Żyje tam wiele pożytecznych organizmów: pasożytnicze grzyby, drapieżne owady, a także wiele płazów, gadów, ssaków (np. nietoperzy) i ptaków, wszystkie one wspierają rolnika w walce ze szkodnikami.
- Zadrzewienia stanowią dom dla dużej liczby owadów zapylających. Samych gatunków pszczół występuje tam około 250, a także liczne motyle.
- Wiele spośród zwierząt związanych z zadrzewieniami objęto ochroną prawną.

Porobnica

Spójnica

Makotka zwyczajna

Trzmiel ziemny

Trzmiel rudy

Kruszczyca

Muchówka

Bzyg

Pachnica dębowa

Liszkarz mniejszy

Paź królowej

Fruczak gołąbek

Kozioróg dębosz

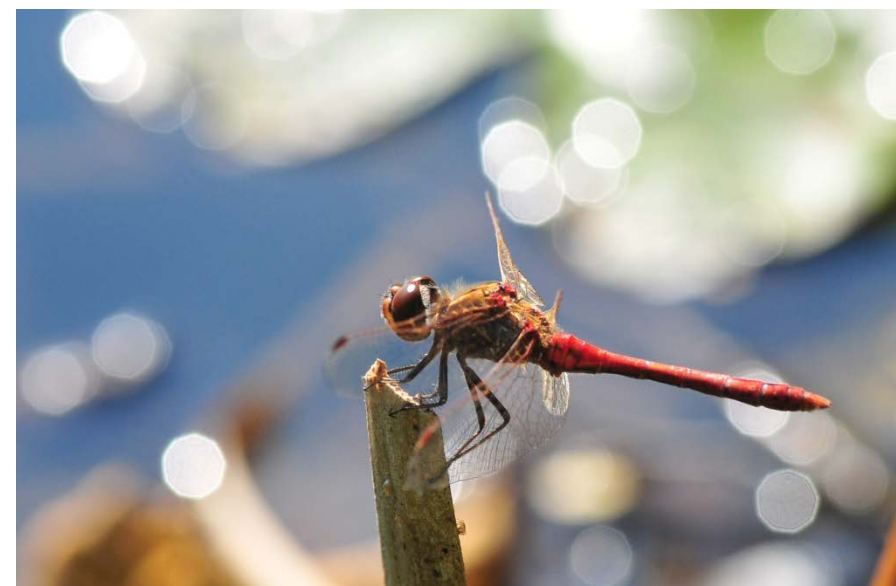
Perłowiec mniejszy

Rusałka admirał

Rusałka pawik

Szafiarka czerwona

Dzierzba gąsiorek

Trznadel

Modraszka

Pliszka żółta

Czajka

Pleszka

Dzwoniec

Dzięcioł średni

Kowalik

Śródpolne kępy roślinności są również ostoją dla wielu zwierząt łownych, w tym szczególnie zajęcy, kuropatw i przepiórek. Bez śródpolnych miedz i zarośli zwierzęta te nie będą w stanie przetrwać.

Pasy zadrzewień i aleje drzew pełnią ważną rolę korytarzy ekologicznych, którymi zwierzęta mogą migrować.

Funkcje krajobrazowe i kulturowe

- Zróżnicowany, unikalny krajobraz może stać się atutem turystycznym danego obszaru, a nawet jego wizytówką. O sile takiej formy reklamy świadczy przykład Toskanii. Dzięki umiejętnej kampanii reklamowej większość ludzi kojarzy ten region z pięknymi krajobrazami pól i cyprysowych zagajników. W Polsce takimi znakami rozpoznawczymi mogłyby zostać głowiaste wierzby, stare sady lub aleje drzew.
- Będące integralną częścią polskiego krajobrazu zadrzewienia stały się inspiracją dla polskich twórców kultury

Wpływ zadrzewień na wysokość plonów

- Oceniając wpływ zadrzewień na wysokość plonowania należy wziąć pod uwagę obszar o znacznym zasięgu. Tuż przy zadrzewieniu plony upraw rolnych są z reguły mniejsze, jednak w promieniu kilkuset metrów obecność zadrzewień wpływa korzystnie na plonowanie.
- Zadrzewienia śródpolne stanowią miejsce występowania i bazę pokarmową dla wielu owadów zapylających i pożytecznych, co również wpływa korzystnie na wysokość plonów.

Funkcje ochronne

- ochrona klimatu
- ochrona wód i gleby
- miejsca życia roślin i zwierząt
- ochrona przeciwpowodziowa

Funkcje społeczno - kulturowe

- rekreacyjne
- estetyczne
- edukacyjne
- kulturotwórcze

Wiatr

Lepsze wykorzystanie wody przez uprawy

Mniejsze plony

Większe plony

Zmniejszanie siły wiatru, ograniczanie parowania gleby

1h

6h

3h

0,7h

0,7h

15h

20h

30h

Wg Jakubczak Z., Wolk A

Czy wiesz że, zadrzewienia śródpolne:

- ograniczają siłę wiatru nawet o 70%,
- zmniejszają straty wody z gleby średnio o 25%,
- są w stanie przechwytywać do 97% azotanów i 25% fosforanów,
- stanowią miejsce życia ok. 250 gatunków pszczoł i 60 gatunków ptaków.

Projektowanie zadrzewień

O czym należy pamiętać projektując zielen

- Jakie są warunki siedliskowe i klimatyczne, przyrodnicze, historyczne i krajobrazowe
- Jakie mają być funkcje tego terenu,
- Eksponujemy ciekawe elementy krajobrazu, ukrywamy brzydkie.
- Jakie mamy środki i materiały,
- O docelowych wielkościach roślin, a także ich właściwościach (alergenność, posiadanie cierni, trujących owoców itp.).
- Kto w przyszłości będzie zajmował się tym terenem.

Często, najprostsze rozwiązania są najlepsze

Panoramy

- **Dominanty krajobrazowe** – (pojedyncze elementy lub ich zespoły) - silne formy przestrzenne (naturalne i kulturowe) integrujące kompozycję
- **Tło** – jednolite płaszczyzny (przeważnie ściany lasu) podbudowujące widok i zwiększające ekspozycję poszczególnych elementów wnętrza, przez kontrast światła, barwy, faktury
- **Ramy krajobrazowe** – tworzone przeważane przez pojedyncze drzewa lub zespoły zwartej zieleni wysokiej, skupiające uwagę na najbardziej atrakcyjnych fragmentach krajobrazu,
- **Przedpola ekspozycji** – rozległe poziome płaszczyzny (zbiorniki wodne, zbocza lub płaskie dna dolin), umożliwiające ekspozycję panoram

Wnętrza krajobrazowe

Elementy wnętrza:

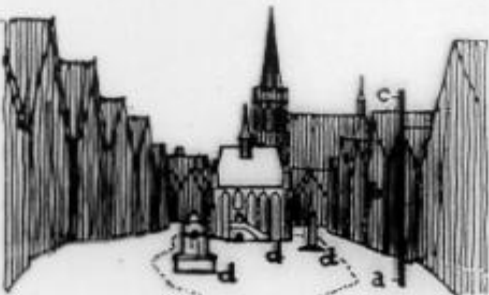
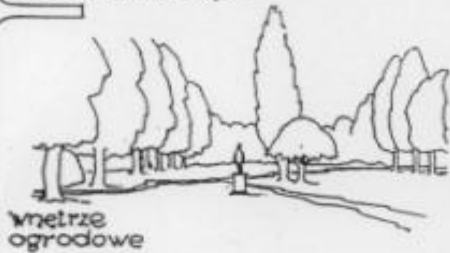
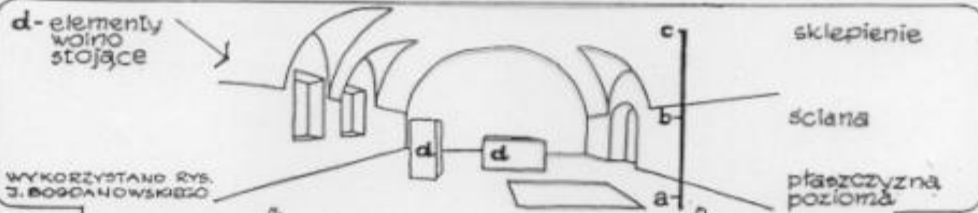
- sklepienie
- podłoga
- ściany
- element wolnostojący
- otwory

sklepienie

element wolnostojący

ściany

podłoga

Wnętrze i jego
składowe
wg prof. Janusza
Bogdanowskiego

Wnętrze krajobrazowe i jego części

Ściana wnętrza

Podłoga

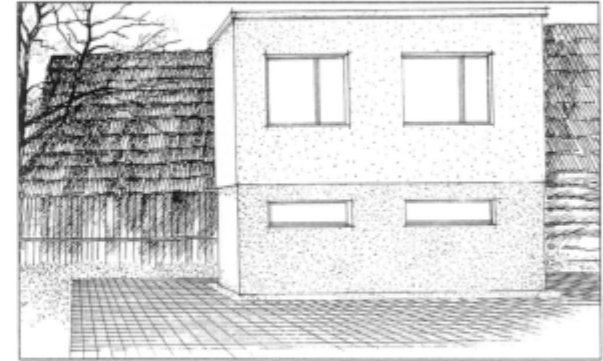
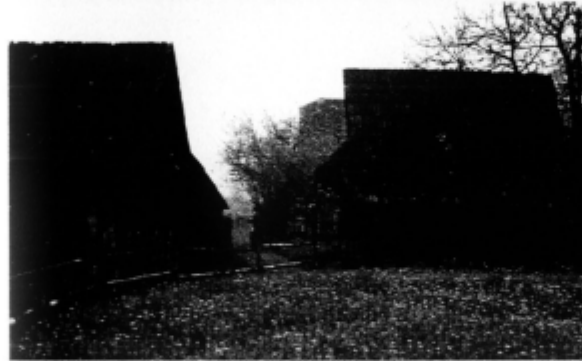
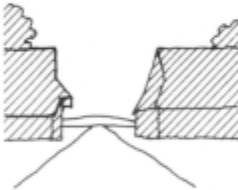
Piękne krajobrazy

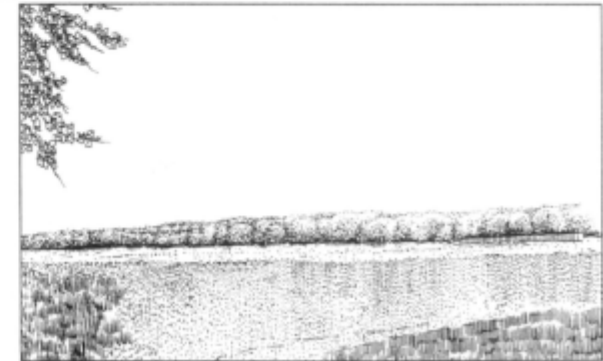
i jak można je zepsuć

Brama w ścianie

Element we wnętrzu

Odległości sadzenia drzew od dróg, sieci infrastruktury, granic działek

Według przepisów minimalna odległość drzewa od krawędzi jezdni wynosi 3 m, przepis ten nie odnosi się do nasadzeń uzupełniających dla istniejących alei.

Odległość drzew od sieci infrastruktury powinna wynosić:

- dla sieci gazowej (min. 3 m),
- dla sieci wodnej (min. 4 m),
- elektrycznej (min. 2 m),
- dla sieci telekomunikacyjnej (min. 2 m).

- W przepisach nie ma jasno określonych minimalnych odległości sadzenia drzew od budynków i granic działek.
- Należy kierować się zdrowym rozsądkiem oraz wiedzą o przyszłych wymiarach sadzonych drzew.
- Odległości od budynków: dla małych drzew przyjmuje się jako minimalną odległość od 3 m, a przy dużych drzewach 5-8 czy nawet 10 m.
- Drzewa powinny być sadzone w odległości od krawędzi działki, która nie spowoduje uciążliwości lub zagrożenia dla właścicieli sąsiednich gruntów.

Dobór roślin

- Wybierajmy gatunki wpisane w lokalny krajobraz, przyjazne człowiekowi i zwierzętom (np. pszczołom, ptakom),
- Wybierajmy gatunki odporne na szkodniki dopasowane do warunków siedliskowych,
- Stosujmy gatunki atrakcyjne w różnych porach roku,
- Nie sadźmy gatunków inwazyjnych (np. nawłoci, robinii, dębu czerwonego itp.).
- W terenie otwartym sadźmy drzewa w naturalnych odmianach.

Gatunki do nasadzeń w krajobrazie otwartym

Duże drzewa liściaste:

- Brzozy,
- Buk zwyczajny,
- Dąb szypułkowy i bezszypułkowy,
- Jesion wyniosły,
- Klon zwyczajny, jawor
- Lipa drobnolistna i szerokolistna,
- Wierzba krucha i biała,
- Topola czarna i biała
- Sosna zwyczajna, modrzew

Mniejsze drzewa

- Drzewa owocowe w starych odmianach,
- Jarzęb pospolity
- Klon polny

Krzewy i krzewinki

- Róża dzika,
- Leszczyna pospolita,
- Porzeczka,
- Agrest
- Kalina koralowa,
- Jałowiec pospolity
- Dereń świdwa
- Czeremcha pospolita,
- Głóg
- Cis,
- Ligustr,
- Śliwa tarnina
- Trzmielina europejska
- Szakłak
- Żarnowiec
- Wrzos

Gatunki do nasadzeń na terenach miejscowości

Duże drzewa liściaste:

- Platan klonolistny
- Lipa krymska i srebrzysta
- Klon zwyczajny w odmianach
- Dąb szypułkowy 'Fastigiata'
- Jodła jednobarwna
- buk pospolity 'Pendula,
- Kasztanowiec żółty i krwisty
- Jarząb szwedzki i mączny

Mniejsze drzewa

- Grab pospolity 'Fastigiata'
- Głóg pośredni
- Jabłoń w odmianach ozdobnych
- Śliwy w odmianach ozdobnych
- Wiśnie w odmianach ozdobnych
- Wierzba iwa

Krzewy

- Dereń biały i jadalny
- Tawuła różne gatunki
- Irgi różne gatunki i odmiany
- Berberysy różne gatunki i odmiany
- Pęczerznica kalinolistna
- Kaliny różne gatunki i odmiany
- Wisteria (pnące)
- Krzewuszką, żylistek
- Budleja
- Róże
- Forsycja
- Pięciornik

Żywopłoty:

- Grab pospolity,
- Buk zwyczajny,
- Cis,
- Ligustr pospolity.

klon pospolity 'Crimson King'

Acer platanoides 'Crimson King'

Duże drzewo o szerokiej i regularnej koronie. Starsze drzewa, 25-30 letnie osiągają wys. 12-15 m. Liście intensywnie ciemnoczerwone (www.zszp.pl).

- Roślina miododajna.
- Jedna z najlepszych odmian drzew o ciemnych liściach.
- Małe wymagania glebowe.
- Drzewo odporne na niskie temperatury i warunki miejskie.
- Doskonale do sadzenia w parkach i zieleni osiedlowej, w otoczeniu nowoczesnej architektury oraz jako roślina alejowa (wg. Związek Szkółkarzy Polskich).

dąb szypułkowy 'Fastigiata'

Quercus robur 'Fastigiata'

Wolnorosnące drzewo o zwartej, kolumnowej koronie, osiągające wysokość 15-20 m i szerokość 3-5 m

(www.zszp.pl) .

- Drzewo o dużych wymaganiach glebowych.
- Wymaga stanowisk słonecznych.
- Odporne na zanieczyszczenia powietrza.
- Dobrze rośnie w miastach.
- Do stosowania w parkach, zieleni osiedlowej oraz w ogrodach przydomowych.
- Może być wysadzane wzdłuż ulic i dróg oraz w formie szpalerów.
- Atrakcyjne w stanie bezlistnym.
- Może zastąpić w krajobrazie krótkowieczną topolę włoską.

Wiąz szypułkowy 'Pendula'

Ulmus laevis 'Pendula'

Powoli rosnące drzewo o półkulistej koronie, dorastające do kilku metrów wysokości i szerokości. Gałęzie rosną początkowo poziomo, później zwisają do dołu. Starsze okazy o szerokiej zaokrąglonej, malowniczej koronie. (www.zszp.pl)

- Na stanowiska słoneczne i cieniste.
- Gatunek tolerancyjny co do gleby ale lepiej rośnie na glebach żyznych.
- Do sadzenia pojedynczo w miejscach eksponowanych.

głóg pośredni 'Paul's Scarlet'

Crataegus xmedia 'Paul's Scarlet'

Małe drzewo o kulistej koronie, ozdobne z kwiatów. Dorasta do 4-6 m wys. Liście małe, ciemnozielone, błyszczące

(www.zszp.pl).

- Efektowne, ciemnoczerwone kawiaty.
- Gatunek odporny na zanieczyszczenie powietrza i tolerancyjny, co do gleby.
- Polecany do sadzenia w parkach i ogrodach oraz do obsadzania ulic.

wiśnia piłkowana 'Amanogawa,

Prunus serrulata 'Amanogawa'

Małe drzewo o zwartym,
kolumnowym pokroju. Osiąga
4-7 m wys. i 1-2 m szer.

Gleby żyzne, wilgotne.

Odmiana wrażliwa na silne

mrozy. (www.zszp.pl).

wiśnia piłkowana 'Kanzan'

Prunus serrulata 'Kanzan'

Małe drzewo o charakterystycznej odwrotnie stożkowej koronie i efektownych kwiatach. Dorasta do 10 m wys.

- Kwiaty karminowe, pełne, 6cm śr., wiszące na długich szypułkach, pachnące.
- Preferuje miejsca słoneczne, osłonięte, gleby żyzne, wilgotne. Polecana do ogrodów oraz jako drzewo uliczne (www.zszp.pl).

wiśnia pospolita 'Umbraculifera'

Prunus cerasus 'Umbraculifera'

Małe drzewo, o regularnej, kulistej, gęstej koronie, Osiąga kilka metrów średnicy.

Wysokość drzewa zależy od wysokości szczepienia. Kwiaty białe. Najlepiej rośnie w pełnym słońcu, na glebach niezbyt suchych, bogatych w wapń.

- Dobrze znosi warunki miejskie.
- Do zastosowania w ciągach komunikacyjnych i historycznych założeniach geometrycznych.

(www.zszp.pl)

Prunus cerasus 'Umbraculifera' - Wiśnia pospolita.

foto: Józef

jabłoń 'Ola'

Malus 'Ola'

Małe drzewo o ażurowej koronie, dorastające do 5 m wys. Liście zielone, błyszczące, młode purpurowozielone. Kwiaty duże, różowe, liczne. Owoce 3 cm średnicy, purpurowoczerwone, utrzymują się na drzewie przez całą zimę. Gleby żyzne, umiarkowanie wilgotne, stanowiska słoneczne. Polecana do zieleni osiedlowej i małych ogrodów

(www.zszp.pl).

buk pospolity 'Rohan Obelisk'

Fagus sylvatica 'Rohan Obelisk'

Kolumnowa odmiana buka o barwnych liściach. Dorasta do 15 m wys., przy szer. 3 m. Liście ciemnoczerwone. Preferuje gleby żyzne i świeże, o stałym poziomie wód gruntowych (www.zszp.pl).

- Do sadzenia w parkach i dużych ogrodach, jako drzewo soliterowe, alejowe lub osłonowe.

Gatunki inwazyjne

Klon jesionolistny (*Acer negundo*)

- Drzewo sprowadzone do Europy w XVII wieku z Ameryki Środkowej i Północnej. W Polsce notowany na przełomie XVIII i XIX w. Gatunek mało wymagający i szybko rosnący.
- Obecnie nie jest zalecany z uwagi na:
- Kruche konary,
- Często dziczeje.

Robinia akacyjowa (*Robinia pseudoacacia*)

- Drzewo naturalnie występuje w Ameryce Północnej. Do Europy sprowadzone w XVII wieku. W 1836 stwierdzono pierwsze dziczące okazy.
- Obecnie szybko rozprzestrzenia się w całej Europie. Drzewo miododajne, o kalorycznym, twardym drewnie.

Dąb czerwony (*Quercus rubra*)

- Drzewo naturalnie występuje w Ameryce Północnej. Do Europy sprowadzone w XVII wieku.
- W Polsce notowany na początku XIX w.
- Obecnie szybko rozprzestrzenia się w całej Europie. Drzewo dużych walorach estetycznych, szczególnie jesienią.
- Łatwo dziczeje.

Czeremcha amerykańska (*Prunus serotina*)

- Krzew naturalnie występuje w Ameryce Północnej. Do Europy sprowadzone w XVII wieku. W Polsce w XVIII w. W przeciągu 30 lat szybko rozprzestrzenia się w całej Europie.